

יצחק יעקב פוקס

בס"ד ט"ו בשבט – ראש השנה לאילנות ו"שבת שירה" - תשפ"ד

שנה שניה לשמיטה - שנת "מעשר שני"

שבח פירות ארץ ישראל

"אמר רשב"ג בשם רבי יהושע, משחרב הבית ניטל הטעם מן הפירות", ולוואי ובמהרה ייבנה הבית כבתחילה, וישוב הטעם לפירות כבזמן הבית, ויתקיים המתואר בדברי חז"ל: **בתלמוד ירושלמי** במסכת פאה (פרק ז הלכה ג) רבי פרידא הראה לרבי יהודה הנשיא את כרמו; עוד כשהיו רחוקים, צפה רבי יהודה הנשיא וראה בכרם דבר שנראה כמו ראש "שור", אמר לו לרבי פרידא: האם "שור" הזה המהלך בין הענבים, אינו מחבל את הכרם?! אמר רבי פרידא לרבי יהודה הנשיא: מה שהנשיא סבור שהוא ראש של "שור" - **אשכול ענבים משובח הוא** ובתלמוד בבלי (כתובות קיא ע"א): "רמי בר יחזקאל נזדמן לבני ברק, וראה עיזים שרעו תחת התאנה, ונטף הדבש מן התאנה וניגר החלב מן העיזים והתערבבו זה בזה, אמר: **הרי זו, זבת חלב ודבש**".

"פרשת המן"

יש נוהגים ביום שלישי לסדר בשלח [השנה תשפ"ד - י"ג בשבט], לקרוא פרשת המן [פרק ט"ז בשמות, בשלח] כסגולה לפרנסה (הרמ"מ מרימנוב זי"ע). וכבר כתב בשולחן ערוך או"ח א, ס"ה: "טוב לומר פ' העקדה ופ' המן" וכתב הט"ז: "כדי שיאמין שכל מזונותיו באים בהשגחה" וברבנו בחיי, בשלח: "קבלה בידי חכמים כי כל האומר פרשת המן בכל יום, מובטח לו שלא יבוא לעולם לידי חסרון מזונות" ובתשב"ץ קטן רנ"ו: "ואני ערב בדבר" יש לציין, שבספר שבט מוסר פרק מ' ובספר צדקה לחיים (פלאג'י) מערכת פ אות תקב"ץ שעפ"י דברי המקובלים, סגולת פרשת המן, לקוראה [לגברים] היינו שנים מקרא ואחד תרגום.

אכילת פירות האילן בט"ו בשבט

כתב הלבוש או"ח קל"א: "יום ט"ו בשבט, ר"ה לאילנות ואין אומרים בו תחנון ואין בו נפילת אפיים שהוא יום שמחה". **וכתב המגן אברהם שם:** "ונוהגים האשכנזים להרבות בו במיני פירות של אילנות". **ובכף החיים קל"א צ"ז:** "וכן נוהגים בספרד לכבוד היום, ועושים לימוד באותו הלילה, דהיינו שלומדים משנה או זוהר המדבר על אותו פרי וכו' ויש ספר מסודר על זה "פרי עץ הדר", ומהדרין בפרי שעוד לא אכלוהו לברך עליו שהיינו. **ובצוואת רבי אליעזר** הגדול מובאת בספר "שבט מוסר" פרק ט"ז: "בני, הוי זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט שמנהג ותיקין הוא" ורמז נאה הובא בספרים: על הפסוק "ששם עלו שבטים שבטי ק'ה (י...ה - 15) - ט"ו בשבט, עדות לישראל להודות לשם ד'. שביום זה מברכים על הפירות, ומוזים לד' על החן והיופי שבפירות.

זמן אכילת הפירות

- יש נוהגים לאכול את הפירות **בליל** ט"ו בשבט (יפה ללב ב, ט"ו מועד לכל חי ל, ז). ויש הנוהגים לאכול ביום עצמו (ספר אבן ישראל שער ה). **מספר מיני הפירות הנאכלים** - יש נוהגים לאכול ט"ו - **15 מיני פירות** (מאמר המנהגים מהר"ם חאגיז בשם האריז"ל) יש נוהגים **י"ג מינים** כמספר "אחד" (קונטרס כרם שלמה) ויש נוהגים **30 מינים** (רבי חיים ויטאל חמדת הימים ח"ב שובבים פ"ג). **ויש שכתב, שעל כל פנים למעוניינים להרבות ביותר**, אין לפחות **מ"ב מינים** (ספר אבן ישראל עמ' כ"ח) כנגד י"ב צירופי שם הו"ה (תוספות חיים על חיי אדם). וכנהוג פירות האדמה גם כן, מצטרפים למניין המינים, שהעץ יוצא מהאדמה.

אכילת אתרוג

מנהג רבים להכין מהאתרוגים של החג שברכו עליהם עם הלולב, מרקחת טעימה, כדי להעלותה על השולחן בט"ו בשבט (יפה ללב סי' תרס"ד, ט"ו כף החיים שם, ס בן איש חי ראה, י"א מנהג בעלזא ליקוטי מהר"ח ג, עמ' קט"ו משמרת שלום מ"ד, ב).

ברכת האתרוג - "בורא פרי העץ" (כל שניכרת צורת הפרי), גם לאחר בישולו וריקוחו, מפני שזו דרך הכנתו לאכילה (ט"ז סי' ר"ה, ג תשובת חתם סופר או"ח ר"ז לחם הפנים נ"ב, י"ב בשם מהר"ם אש דעת תורה למהרש"ם ר"ב, ו לבושי מרדכי תנינא, מ"ד וכף החיים ר"ב, נ"ה).

אין מברכים שהחיינו בעת אכילת האתרוג א. מפני שנמצא באילן כל ימות השנה (רכ"ה, ו משנה ברורה, ט"ז) **ב.** מפני שכבר ברכו בעת נטילת הלולב בסוכות, ועיקר ברכת שהחיינו כשרואים את הפרי (רש"י לעירובין מ ע"ב שו"ע רכ"ה, ג לקט יושר עמ' 149 בן איש חי ראה י"א האלף לך שלמה או"ח, צ"ב אמנם ה"כתב סופר" או"ח, כ"ג דחה נימוק זה, שברכת שהחיינו בסוכות על המצווה ולא על הפרי, וכן כתב פסקי תשובה א, צ"ט). **ג.** אחרי הבישול או הטיגון, וכן כשהוא מסוכר, אין ניכר אם הוא חדש או ישן משנה קודמת ולפני הכנתו - אינו עומד כלל לאכילה (ליקוטי מהרי"ט עמ' ל"ג בדי השולחן ס"ג, א וא"א מבוטשטש, סי' רכ"ה).

סגולות אכילת האתרוג בט"ו בשבט: **א.** יזכה להשלים שנתו (אהל יששכר עמ' ק"כ) **ב.** סגולה לרפואה (מדרש ויקרא ל"ז, ב זרע קודש). **ג.** סגולה למעוברת שתלד בנקל ולמקשה לילד שתלד בריווח (אורחות חיים תרפ"ד).

בקשה על אתרוג כשר ומהודר לקראת סוכות תשפ"ה

בספר **בני יששכר** מאמרי שבט, מאמר ב' וכן הובא בספר "לשון חכמים" של בן איש חי ח"א סי' לח: "קבלה ביד חכמי אשכנז ז"ל, לבקש ביום ט"ו בשבט על האתרוג, מפני שהוא יום תחילת צמיחת האילן, שיזמן לו הקב"ה ולכל ישראל, אתרוג כשר ומהודר לחג הסוכות הבעל"ט, ותפילתו תעשה פרי, ויש מצדיקי הדורות שאמרו ספר תהלים בעצם היום, והעידו, שכאשר סיימו את כל הספר עד תומו, נמצא להם אתרוג נקי מכל רבב.

הלכות ומנהגי היום

תחנון ויודי - אין אומרים בט"ו בשבט תחנון ולא וידוי (שו"ע קל"א, ו) בני ספרד אינם אומרים וידוי, אף לא בקריאת שמע של ליל ט"ו בשבט, כיון שנקרא ראש השנה, שהוא כיום טוב (ביאור הגר"א שם, י"ג). ואף לא במנחה שלפניו (ספר המנהגים לר"י טירנא, כנסת הגדולה, קל"א ומשנ"ב קל"א, ל"ה).

תענית - ט"ו בשבט **אסור** בתענית (שו"ע תקע"ב, ג) אף לא ביום פטירת אביו או אימו [יארצייט] ר"ל (רמ"א תקס"ח, ט). **השנה, שחלה תענית שובבי"ם** בט"ו בשבט - **אין מתענים**, אפילו צמו בשבועות הקודמים (ערוה"ש תקעב, ג) ולענין הצורך בהתרה, רק אם קבלו התענית בלשון נדר (ראה פסקי תשובות שם, ב). כמו כן, חתן אינו מתענה ביום חופתו שחל בט"ו בשבט (מג"א תקע"ג, א מובא במשנ"ב, ז). אבל החתן אומר את הווידוי במנחה, שהוא יום מחילת עוונות לו (עצי חיים או"ח, כ"ז לבושי מרדכי אבהע"ז א, מ"ט ומבית לוי ל"ח).

תפילת אבל ר"ל לפני העמוד - נהוג שבימים שאין אומרים תחנון אך אומרים למנצח וגו' - כט"ו בשבט, האבל מתפלל לפני העמוד (ביאור הלכה, קל"ב מבית לוי, ל"ח).

הליכה לבית העלמין - מותר לצאת לבית העלמין בט"ו בשבט, אבל אין אומרים הזכרת נשמות ותחינות, רק פרקי תהלים (ל"ג ט"ז י"ז ע"ב צ"א ק"ד ק"ל), אותיות השם ונ.ש.מ.ה. מפרק קי"ט כנהוג (גשר החיים כ"ט ו).

חשיבות ברכת פירות העץ

משנה ברכות לה ושולחן ערוך סי' רב: **"על כל פירות האילן מברך בורא פרי העץ"** והרי גם העץ יוצא מן האדמה? **התשובה** בביאור הלכה שם: "משום חשיבותם הוא, שיש יותר התפעלות בפירות שגדלים על העץ המתנוסס לגובה, מאשר בפירות הגדלים באדמה, ושבח הוא לבורא". וכדי לאכול מפרי העץ, משקיעים רבות. בנטיעה, השקיה, גיזום, המתנת 3 שנות עורלה ורק בשנה הרביעית "קודש הילולים" פודים את קדושת "נטע רבעי" אל פרוטה [9.5 אגורות - תשפ"ד] כמו "מעשר שני" ואז מותר לאכול מהפרי

מה נקרא "פרי העץ"?

הדבר תלוי בשלשה תנאים: 1. יש לו גזע בארץ 2. עליו יוצאים מענפיו 3. הצמח רב שנתי, כלומר, העץ נשאר משנה לשנה, ומוציא פירות מחדש בעונתו. על כן: **אבוקדו** - ברכתו

"העץ" מאידך, אנוס - חד שנתי, ובננה - דו שנתי - ברכתם **"אדמה"**.

א. **פפאיה, חצילים ופסילורה** – גדלים על גזע עץ הנשאר כמה שנים ומוציא פירות, אבל הגזע חלול – **ברכתם "בורא פרי האדמה"**, מכמה סיבות: א. **מוציאים פירות כבר בשנה הראשונה** – תכונה של ירק ולא של עץ (רדב"ז ג, תקלא ורב פעלים ב, ל) ב. **שיח החצילים ועץ הפפאיה אינם מתקיימים יותר משלש שנים** – סימן שאינם עץ. וכן הורה מן החזו"א לעניין הפפאיה. **וגם עץ הפסילורה** משלח ייחורים חדשים.... המתנתקים ויוצרים שלוחה חדשה המניבה פירות שוב ושוב. ג. **גזע חלול** – סימן לירק, ואין זה דרכו של עץ (הלכות קטנות א, פג למהר"י חאגיז, הובא ברב פעלים). ד. **דרכו של עץ להיות משתבח משנה לשנה** בהוצאת פרותיו, ואילו בחצילים רק בשנה הראשונה טעימים מאוד, ובשנייה – מרים ובשנה השלישית – מרים מאוד ולאחר שלש שנים מתייבש עץ החציל לגמרי (ברכי יוסף לחיד"א יו"ד רצד, ד).

סדר הקדימה באכילת פירות

דברים ח, ח: "ארץ חיטה ושעורה גפן תאנה ורימון, ארץ זית שמן ודבש" כל הקרוב ל"ארץ" קודם ו"ארץ" הראשון קודם ל"ארץ" השני: על כן, האוכלים שבעת המינים מקדימים חיטה [שלווה – להרבה דעות ברכתה אדמה. , קוסקוס בורגול דייסת סולת] שעורה [גריסי פנינה, בירה, ויסקי] כוסמין [עוגיות] שיבולת שועל [קואקר, גרנולה] יין קודם אפילו לזית. בט"ו בשבט, אף שברכת "העץ" פוטרת כל מיני העץ שייאכלו, נהוג לאכול לפי סדר הקדימה הנלמד מן הפסוק.

ולכן בין פירות **שבעת המינים**: 1. זית, 2. תמר, 3. ענבים (צימוקים), 4. תאנה 5. רימון. ואפילו פלח מפרי משבעת המינים, קודם לפרי שלם שאחריו בחשיבות, (שולחן ערוך אורח חיים ר"א ומ"ב) .
בפירות שאינם משבעת המינים: 1. שלם (מצוה מן המובחר), 2. חביב תמיד, 3. חביב עכשיו.
4. גדול. בין פירות העץ (שלא מז' המינים) ובין פרי האדמה – חביב קודם. ואם שווים בחביבות – מקדימים פרי העץ. המקדים פרי אדמה – יכוון בברכה שלא לפטור את מין העץ או ימתין ביניהם.

מתי מגיע הפרי לברכת "העץ" ?

משיגיע לבשילות לרוב בני אדם. אבל אם הפרי עדיין בוסר [לדעת הרמב"ם הלכות דעות, ד – בוסר, כחרבות לגוף] אם לא ראוי כלל לאכילה – **לא מברכים**. ראוי קצת (חמצמץ) – לדעת השולחן ערוך מברכים **"בורא פרי העץ"**, אמנם לדעת המשנ"ב ר"ב, י"ח החיי אדם כף החיים שם, ל"ד ובן איש חי פנחס, ב - **מברכים רק "שהכל"**. הכשירוהו לאכילה ע"י בישול או סוכר, לכל הדעות – **ברכתו "שהכל"**. כגון "בננה צ'יפס" (העשוי מבננות קשות [בוסר], מטוגנות ומסוכרות) - ברכתו שהכל. ובספר "וזאת הברכה" שיש אומרים לברך אדמה.

גרעיני פירות העץ

נחלקו הפוסקים האם ברכתם "העץ" (שנחשבים לחלק מהפרי, לעניין אכילה ביום כיפור (גרעיני תפוח) ולדין ערלה - תוס' ברכות ל"ו ע"ב והרא"ש ס' ד וכן פסק השולחן ערוך ר"ב, ג) או שברכתם "פרי האדמה" - פרישה בדעת הרשב"א, וכן פסק המשנ"ב ר"ב, כ"ג) ויש פוסקים לברך "שהכל" (פר"ח בדעת הרשב"א ברכ"י וכף החיים ר"ב, ל"ז).

הלכה למעשה: בני אשכנז - מברכים "אדמה" ובני ספרד - מחמת ספק ברכות מברכים שהכל. אמנם לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל יש לנהוג בזה כבני אשכנז ולברך "אדמה" (חזון עובדיה עמ' קכ"ג). גרעיני פירות הנאכלים **לאחר אכילת הפרי** - לכל הדעות נפטרים בברכת הפרי. והוא הדין בפירות האדמה.

הערה: גרעיני **אבטיח** או **דלעת** הנמכרים בחנויות הפיצוחים - ברכתם "האדמה" (שניטעים לצורך הגרעינים - דעת מן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספר "וזאת הברכה עמ' 373 ו"אור לציון ב, עמ' ק"ט).

קליפות הפירות

קליפות פירות הנאכלים לרוב בני אדם עם הפרי (תפוחים, אגסים, אפרסמון וכדומה) - אפילו נאכלים בפני עצמם, מברכים עליהם **"העץ"**. קליפות הדר הנאכלים בפני עצמם (כחלק הלבן בקליפת התפוז או האשכולית) וכן כשעשו מהם מרקחת (ריבה) או כשעטופים בשוקולד - ברכתם **שהכל**, ואם ברכו "העץ" - יצאו ידי חובה (משנ"ב ר"ב, ט"ו וכף החיים, נ"ד). **הערה:** מרקחת העשויה מהקליפה העבה של **האתרוג** - **ברכתה פרי העץ**, שבאתרוג, הקליפה כעיקר הפרי, כלשון חז"ל "אתרוג טעם עצו [-] קליפתו] ופריו שווה"

מיצי פירות

כל הפירות שסחטום - מברכים על המיץ **שהכל**, אפילו מוצצים ישירות מהפרי (בעל "מנחת יצחק") פרט ליין ושמן. **שעל מיץ הענבים והיין - מברכים "בורא פרי הגפן" ועל שמן זית [כשאינו נשתה לבדו, שאז אין מברכים כלל] אלא מעורב במשקה אחר [כגון מי סלק] וכוונתו לשמן זית - מברך "בורא פרי העץ" כמו כן, פירות המבושלים במים (ליפתן - "קומפוט") אף שמורגש טעם התפוח, האפרסק או המישמש, היטב במים, הלכה למעשה מברכים על שתיית המיץ לבדו - שהכל. כמו כן, אכלו הפירות ולאחר מכן שתו את המים - אין מברכים עליהם "שהכל" שהמים טפלים לפרי (שו"ע ר"ב י"א ומשנ"ב, נ"ג).**

סחיטת תפוז הסוחט תפוז ואוכל גם כן את בשר הפרי הנשאר במסחטה: אם מערב את שאריות הפרי במיץ - מברך רק "שהכול". שתה את המיץ, ולאחר מכן מעוניין לאכול את שאריות הפרי מברך עליהם "פרי העץ" אכל קודם את שאריות הפרי וברך עליהם - ורק אם יכוון שלא לפטור את המיץ ואז יוכל לברך על המיץ "שהכל".

כל פרי (או ירק) מברכים עליהם "כדרך אכילתם"

1. כל שדרך אכילתם חיים (תמרים, תאנים, תפוזים) אם בישלום - **ברכתם שהכול**. 2. כל שדרך אכילתם מבושלים (אתרוג חבושים, ערמונים, קישואים, חצילים, תפוחי אדמה, בטטה) אכלום חיים - **ברכתם "שהכל"**. 3. דרך אכילתם **בין חיים בין מבושלים** (זיתים, צימוקים, תפוחים, אגסים גזר) ברכתם בכל אופן "בורא פרי העץ" או "אדמה".

דוגמאות מיוחדות לימונים ירוקים מוצצים מאד, שאינם נאכלים אף על ידי הדחק - **אין מברכים על אכילתם כלל. צהובים**, שנאכלים אף ללא הדחק - ברכתם **"העץ"** (כף החיים ר"ד, כ"ד שו"ת רב פעלים ד, ג בן איש חי מטות, י"א ו"אור לציון" ב, מ"ו, ל"ה) **חמוצים שנאכלים על ידי הדחק עם סוכר או דבש - ברכתם "שהכל"**. לימונים קטנים בתחמיץ, הנאכלים כתוספת, לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל - הם **ברכתם "העץ"**.

שום או בצל, כשנאכלים חיים או מבושלים (איבדו חריפותם) - **ברכתם "שהכל"**, פרט לבצל ירוק - **שברכתו "אדמה"**. **בצל ושום המטוגנים** בשמן או מרגרינה - רק אז **ברכתם "אדמה"** (מ"ב רה, ה-ו ושו"ת אגרות משה" או"ח א, טו). לימון (רגיל חמוץ) אפילו מיתקוהו בסוכר ודבש - **ברכתו "שהכל"**, מפני שרוב הלימונים שבעצים, מגדלים אותם לשמש כתבלין, תוספת לתה או לתבשילים ולא להיאכל כמות שהם, בעודם ירקרקים ומאד חמוצים. אמנם, לימונים צהובים, הנאכלים למי שאוהבם ללא דחק - ברכתם **"העץ"** כנ"ל.

מצב הפרי בשעת אכילתו - קובע את הברכה

שו"ע ריב, ז: כל הפירות שמיעכם וריסקם לגמרי עד שאין ניכרת צורתם כלל איבדו ברכתם, ומברכים עליהם "שהכל".

דוגמאות: 1 פרוזן יוגורט, מרציפן, חלבה, חמאת בוטנים, רוטב טחינה, ממרח חומוס, לדר - **ברכתם "שהכל"**. **2** לעניין קוגל [פשטידת] תפוז"א, ו"לטקס" - דעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א: אם רואים חוטים - **"אדמה"** נימוחו לגמרי - **ברכתם "שהכל"**. **3** קוקוס טחון (בשקית) - **"העץ"** (כיון שעוד ניכרת צורתו) - שמעתי מהגר"צ אבא שאול והגר"י נויברט זצ"ל. **4** סלט חצילים (כשרואים הגרעינים) - **"אדמה"** ממרח אבוקדו (כשמזהים צורת הפרי) - **"העץ"**. **5** פופקורן - **"אדמה"** (עדיין ניכרת צורת גרעיני התיירס) קורנפלקס (פתיתי תירס) - **"שהכל"**. **6** ממרח תמרים (הנמכר כיום) - **"שהכל"**. **7** פירה תפוחי אדמה - **"אדמה"** [פרט לעשוי מאבקה שברכתו שהכל (שמעתי מהגרשז"א זצ"ל) לעומת זאת, פירה תפוז"ע - **"שהכל"** כהסבר הגר"ש אלישיב זצ"ל: תפוז"א, אין נאכלים חיים, ובכל העולם עושים להם "תיקון", כגון פירה, אבל תפוז"ע, מליונים מהם נאכלים חיים, על כן כשריסקום, עד שאין ניכרת צורת הפרי, הופכת ברכתם **"ל"שהכל"**.

אכילת פירות במהלך סעודה

1. פירות שנועדו לפתוח התיאבון - שאוכלים אחר אכילת המוציא כגון - אשכולית, זיתים ומיני כבושים או חריפים **"לתאבן"** - אין מברכים עליהם. **2** מנה ראשונה של פירות, כגון קוקטיל פירות, אבטיח, מילון: עדיף, לברך על מעט מהפרי לפני נטילת ידיים ולכוון על מה שיאכלו בסעודה, או לאוכלו עם פת (בהתחלה באמצע ובסוף).

3. תוספות למנה העיקרית (אפילו משבעת המינים): צימוקים ושקדים על אורז, סלט וולדורף, עם אגוזים ואננס "צימע'ס" (גזר, **שזיפים וצימוקים**), סלט חסה עם פלחי אפרסמון, אגוזי קשיו מסוכרים, או גרעיני רימון – לא מברכים עליהם, אפילו אינם נאכלים עם הפת, מפני שהם נאכלים בסעודה לשובע.

4. הקובע סעודתו על הפירות, היינו, שמעונין לאכול פירות כחלק מהסעודה לשובע, ולא לקינוח – לא מברך עליהם. וטוב שכשמגיע לפרי יאכל ממנו, מעט עם לחם. וכך נהג מרן החזון איש זצ"ל, כשאכל בצהרים, כדרכו בימות החול, פרוסת פת ובננה, אכל מן הבננה יחד עם הפת, להראות שאין לקינוח

5. קינוח של פירות, מברכים עליו ברכה ראשונה אפילו עמד על השולחן ב"המוציא", אלא אם כן אוכלים ביחד עם פת כל הזמן !! וחתיתת פרי שאכלו בלי הפת - צריך לברך עליה.

סלט פירות

סלט פירות חתוכים בחתיכות קטנות – מברכים לפי הרוב, העץ או אדמה (מ"ב רב, א וביה"ל ד"ה אם וכו' וכן הורו למחבר הספר "וזאת הברכה" הגרש"ז אויערבך והגר"ח פ שינברג זצ"ל וכן פסק ב"אור לציון" ד, כט). ספק מה הרוב – מברכים את הברכה הכוללת יותר ("אדמה"). חתוכים הפירות בחתיכות גדולות, ורק מוגשים יחד בצלחת (לא כסלט פירות) – מברכים על כל פרי את ברכתו. לפי סדר הקדימה הנ"ל.

עוגת פירות

אם נאפתה בתנור עם הפירות, ויש שכבת בצק, אפילו דקה אך טעימה – מברכים "בורא מיני מזונות" בלבד, אפילו שכבת הפרי גדולה מאד. **לעניין ברכה אחרונה** – תלוי בכמות שנאכלה מחלק המזונות: אין כזית במזונות – מצטרף הבצק ל"בורא נפשות" של המילוי (דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהקדמתו לספר "מקור הברכה" וכן דעת הגר"ע יוסף זצ"ל). הוסיפו את הפירות מחוץ לתנור כגון "טורט" של קיץ, שמניחים על המאפה מחוץ לתנור שכבת תות, או משמש עם ג'לי וכדומה – מברכים שתי ברכות! פא"י שמחזירים אחרי הוספת הפירות לתנור לאפיה - מברכים שוב רק מזונות (שמעתי מהגר"י פ"ש זצ"ל).

פירות בחזקת נקיים לגמרי ואין צורך לבדקם מתולעים

אבוקדו, אגוז פקאן (בקליפה), אגוז אורן (צנובר), אגוז מקדמיה, אגוז ברזיל, אגס, אננס בשימורים (בסירופ), אתרוג מסוכר, בננה צ'יפס, לדר (באריזה סגורה), פפיה, מנגו, קוקוס (שלם וטחון), קיווי (פנים הפרי), קרמבולה (כוכבית), תמר לח (קפוא), תפוז סיני מסוכר, תפוח עץ טרי ומיובש, שזיפים מיובשים, צימוקים בהירים מסוג "קליפורניה" בקופסאות פלסטיק מקוריות, דובדבנים מיובשים ללא חרצנים (תוצרת USA בלבד), חמוציות, מלון עגול, ערמונים קלויים וקלופים, פסיפלורה, שימורי משמש, תמר לח (קפוא, עפ"י רוב נקי לחלוטין), פקאן מסוכר ("פקאן סיני"),

פירות המוחזקים להיות נגועים, וחייבים בדיקה

גויאבות, חבושים (תוצרת הארץ), חרובים, פטל, תאנים, תות שדה, צימוקים, פטל, תות עץ, תאנים (טריות ומיובשות), לדר ללא אריזה, תותי גוג'י (מוצר בריאות, בחנויות הטבע נגוע ביותר). לאופן ניקיים ובדיקתם האפשרית – ראה במפורט בספרנו "הכשרות" פרק יג.

דברים שאין לחשוש בהימצאותם - אין הם סימן להתלעה

פירורים חומים דקים בין חצאי אגוזי הקשיו (שאריות של קליפות שנשרפו בקלייה). נקודות אדומות על המשמש (היה שם ביקור של תולעת, שהחליטה לפרוש). נקודות שחורות בבשר פרי האפרסמון או האבוקדו (תגובה של צבע לריבוי ה"ברזל" שבפרי). חתיכות חומות קטנות בשומשום וסולת קלויים (קליפות שנשרפו). נקודות חומות בהירות בזיתים ("מכות" שמקבל הזית בהורדתו מהעץ).

בקשה לאחר אכילת הפירות

ויהי רצון מלפניך ה' אלוֹקינו וְאֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּבָרֵךְ כָּל מִינֵי הָאֵילָנוֹת וְיֹצִיאוּ פְּרֻתֵיהֶם בְּרִיבוּי, שְׁמָנִים וְטוֹבִים, וְתְבָרֵךְ כָּל הַגִּפְנִים שִׁיּוֹצִיא עֲנָבִים הַרְבֵּה שְׁמָנִים וְטוֹבִים, כְּדֵי שִׁיְהִי הַיַּיִן הַיּוֹצֵא מֵהֶם מְצוּי לְרַב לְכָל עַמְךָ יִשְׂרָאֵל לְקַיֵּם בּוֹ מִצְוֹת קְדוֹשׁ וּמִצְוֹת הַבְּדֵלָה בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמֵי יָם טוֹבִים, וְיִתְקַיֵּם יָם בְּנוֹ וּבְכָל יִשְׂרָאֵל אַחִינוּ מִקְרָא שְׁכָתוּב: לֶךְ אֲכַל בְּשִׂמְחָה לַחֲמֶךָ וְשִׂתָּה בְּלֵב טוֹב יֵינֶךָ כִּי כָבֵד רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ, בָּאתִי לִגְנֵי אֶחָ וְתִי כֹלָה, אֲרִיתִי מוֹרִי עִם בְּשָׂמִי, אֲכַל תִּי יַעֲרִי עִם דְּבָשִׁי, שֶׁתִּיתִי יַיִנִי עִם חֲלָבִי, אֲכָלוּ רַעִים שְׁתוּ וְשָׁכְרוּ דוֹדִים. יְהִי לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהַגִּיזוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ ה' צוּרִי וְגֹאֲלִי.

ברכה אחרונה על הפירות

על פירות משבעת המינים: מעין שלש, "על העץ ועל פרי העץ". אכל כזית משבעת המינים וכזית משאר פירות – יברך רק "מעין שלש, על העץ וכו'". אכל חצי כזית משבעת המינים וחצי כזית משאר פירות – מברך רק "בורא נפשות". אכל כזית מזונות וחצי כזית מפירות שבעת המינים או שתה פחות מרביעית יין – לא יזכיר בברכת "מעין שלש" את הפרי או את היין! מחשש להפסק בברכה (שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל מחשש הפסק. שלא כדעת בעל אגרות משה שיזכיר שניהם).

"שבת שירה" - פרשת "בשלח" - י"ז שבט תשפ"ד

אמרו חז"ל במדרש תנחומא ובילקוט שמעוני לפרשת בשלח: השירה הזו לישראל קיימת ועומדת לדורי דורות, שנאמר: "אז ישיר", ונאמר "ויאמרו לאמור" [לשון הווה נמשך, ולשון עתיד], ועל כן בכל עת שאומרים אותה, כאילו עתה אמרה. ובאותה שעה, התרוממו נפשות ישראל למדרגה עליונה שאין למעלה הימנה, – שכל דברי תורה, הקב"ה מדבר וישראל שומעים, ופרשה זו, ישראל שרים והקב"ה וכל פמליה של מעלה שומעים למוצא פיהם. **קשר בין שירת הים לבין ראש השנה לאילנות**, כשנכנסו ישראל לים, נבקעו להם –י"ב שבילים, כנאמר: "לגוזר ים סוף לגזרים וגו'", וכשראו את המים ש"ניצבו כמו נד נוזלים" [צונאמי] התחילו תינוקות של ישראל, פוחדים ורועדים ובוכים, ראה הקב"ה כן, והצמיח להם, בין שביל לשביל אילנות עם פירות טעימים, והיו ילדי ישראל, תולשים ואוכלים, ושבה רוחם אליהם.

מנהגי "שבת שירה"

ביום שבת קדש "שירה", הנהיג המהר"ל מפרג לאסוף כל דרדקי התשב"ר לחצר "על תנאי שוהל" וציווה על המלמדים לספר לתלמידים נס קריעת ים סוף, ואיך שהציפורים ובעלי כנף היו שרות ומזמרות, עם משה ובני ישראל, ונתנו בידם "קאשע" [כוסמת], שהם יתנו לעופות ולציפורים לזיכרון, לפירות שקיבלו התינוקות בים. וגם זכר למן, כמובא גם בב"ח לסי' ר"ח. **בשבת שירה נהג מן החתם סופר זי"ע** לאכול חיטים – עוללות אפרים (חלק ג מאמר שע"ז) ובנחל קדומים, רמז לדבר: "ויהי בשלח פרעה" ר"ת בשל"ח – בשבת שירה לאכול חיטים, ועל שם הפסוק: "השם גבולך שלום, חלב חיטים ישביעך", הקב"ה שם גבול לים, ונעשה שלום לישראל, ואז חלב חיטים ישביעך.

מנהג עתיק עפ"י המובא בילקוט שמעוני ובתרגום יונתן בן עוזיאל לפרשת בשלח, שכשנאמר לעם ישראל, "לקטו לחם משנה (ביום ששי) כי מחר לא תמצאוהו בשדה" פיזרו דתן ואבירים את הלחם משנה, בליל שבת על פני המדבר, כדי שכאשר יקומו עם ישראל בבוקר השבת, יראו כולם, שחלילה, משה רבנו בדאי, וקודם שעלה השחר, זימן הקב"ה בעלי כנף שאכלו את כל שפיזרו הרשעים עד לפירור האחרון, וכשקמו בני ישראל והביטו על המדבר הנקי מכל, אמרו כאיש אחד: **"משה אמת ותורתו אמת"** ונתחזקה האמונה בד' ובמשה עבדו בזכות הציפורים, על כן מפזרים להם זירעונים ופירורי פת בשבת שירה.

הלכה למעשה

כתב המג"א שכד, ז והובאו דבריו במשנ"ב, שו"ע הרב וקיצור שו"ע: "יש הנוהגים ליתן חיטים לפני עופות בשבת שירה, ואינו נכון, שהרי אין מזונותיהם עליך" אם כן, זו טרחה שלא לצורך?

כתבו הפוסקים כמה אפשרויות לקיום המנהג כהלכתו בשבת:

א. בספר "תוספות שבת", י"ז: "אפשר כיון שנהגו כן לשם מצוה, ולכן אין זה שלא לצורך"

ב. ב"מקור חיים" לבעל חוות יאיר: "לי נראה, שלא נאסר רק כשנתנים לפניהם ממש, שניכר שטורח בשבילם, אבל כשמניח לפני החלון, מאי קעביד" ? ואכן, יש המכניס את הפירורים על גבי מגש מכוסה מלפני שבת, במקומו, ובשחרית רק מסירים הכיסוי .

ג. במהרש"ם ואשל אברהם (מבוטשאטש): שאפשר לנער את המפה אחר סעודה של שבת, למרפסת, ואז אין זו טרחה שלא לצורך, וגם אפשר לפזר בשבת על ידי קטן, שאף לגדול אין זו אלא טרחה שלא לצורך.

ד. מרן הסטייפלר זצ"ל היה נוהג להניח את הפירורים בשבת (עפ"י היתרים הנ"ל), וגער בו מרן החזון איש זצ"ל ומאז הניחם במוצאי שבת שירה (בלוח מנהגי ארץ ישראל).

קריאת ה"שירה"

בבית הכנסת - יש נוהגים לעמוד בשעת קריאת "שירת הים", וסמך לדבר, הביא בספר "קצות השלחן" (להגרא"ח נאה זצ"ל), פד בבדי השלחן, כ"ב עפ"י המשנה בסוטה כ"ז ע"א שבעת שאמר משה שירת הים היו ישראל עונים כנגדו שירה, כקוראים את ההלל, והלל מצוה לקרותו בעמידה. והוסיף, שיש לעמוד, כבר מ"ויושע ד' וגו' ". ובשו"ת רבבות אפרים שכן נהגו מדורות בבתי הכנסת בירושלים ת"ו, והביא מהזוהר לך לך, שדוד אמר שירה בעמידה דווקא, ולכך זכה שהוא מלכא דעלמין והוא מלך המשיח (ראה מדרש תלפיות אות ד), ועמידה היא סימן להוקרת הקב"ה כאדם המתפעל בהרגשתו, ועומד, כיוצא מגדרו.

הלכה למעשה: אף שב"אורחות רבנו" א, עמ' ק"כ שבעל ה"קהילות יעקב" זצ"ל, אף שעמד בקריאת "עשרת הדברות", ב"שירת הים" נשאר לשבת, **מכל מקום**, כתבו כף החיים קמ"ו, נ"ג שערי אפרים ז, ל"ז וש"ת אגרות משה או"ח ד, כ"ב שהנמצאים **בציבור שנוהגים לעמוד - יעמוד עמהם**. מאידך, **יש לציין**, שבשיעורי הגרי"ש אלישיב זצ"ל לברכות עמ' צג, שעל פי תשובת הרמב"ם המחמיר מאד שלא לעמוד בקריאת עשרת הדיברות, נראה שהוא הדין לענין פרשת השירה, שלא יראה שמחשיבים חלק מהתורה יותר משאר חלקיה.

שב"ט - שפע בשורות טובות

מזל החודש דלי, על שם הפסוק: "ייזל מים מדליו וזרעו במים רבים" (במדבר כ"ד, ז) ברש"י, שבחודש שבט, הברכות מלאים במים, וכשהדלי שואב מן הבור, אינו שואב מקרקעית הבור (ואז, יוצא הדלי יבש מצדו החיצון), אלא הדלי שואב ממרומי הבור, וכולו נוטף מים - "ייזל מים מדליו", "וזרעו" - הזרעים, הצמחים והאילנות עומדים **"במים רבים"** מגשמי הברכה שהמטיר לנו הקב"ה. ועל כן, לדעת בית הלל, במרכז החודש, **ט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות** כדברי הגמרא, **כיוון** שעד יום זה "יוצאים רוב גשמי השנה, והאדמה רוויה מהפריית גשמי החורף וכל נטיעה שנוטעים מט"ו בשבט ואילך בידוע שתיקלט יפה, ותוציא פירות טובים וטעימים"

מאז שמחת תורה, שרוי עם ישראל, בעוונותינו הרבים, בהסתר פנים מתמשך, ארץ ישראל אשר עיני ד' אלוקיך בה וגו', ארץ קדשינו, נתונה במלחמה קשה, על קיומנו על אדמת הקודש, וחילי ישראל מוסרים נפשם, כמעט מידי יום, בעד עמנו ובעד נחלת אבותינו, לומדי התורה עמלים ומתחזקים בלימודם, וכולנו מעתירים ומתחננים ללא הרף: **"אחינו כל בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה, המקום ירחם עליהם וכו'...** אין ספק, שבורא עולם הרחום והחנון, והגומל חסדים טובים לעמו ישראל, חפץ ומעוניין בוודאי להעניק ולהשפיע עלינו שפע **ברכות ישועות והצלחות**, אלא שכל ברכה צריכה מקום, וצריכה שמירה, כנאמר: **"יברכך ד' וישמרך"**, **ואולי שואל הקב"ה, להיכן לצקת את הברכה ?**, האם ישנו כלי המוכן והמתאים לקלוט את כל השפע ? **ויתכן שזה תפקידנו, בעת הזאת, ותמיד, להכין ולהכשיר את עצמנו, ואת ארצנו הקדושה, להיות כלים הראויים לקבלת השפע, שהרי כלי שיש בו סדק או חלילה חור, אינו מסוגל להיות כלי המחזיק את הברכה.**

וכך מצינו בספר מלכים ב פרק ד כשפנתה אשת הנביא עובדיה בעת מצוקה אל הנביא אלישע, כשבא הנושה לקחת את שני ילדיה עבור חוב גדול שחייבים לו, שואל אותה הנביא: **"מה יש לך בבית"** ? את מספרת מה אין לך, אבל אם את רוצה ברכה, צריך שיהיה לך דבר שעליו תבוא הברכה, כי לאדם פרטי אין מספיק זכויות שהקב"ה יעשה לו נס "יש מאין" כשיש איזו התחלה אז יש לברכה על מה לחול, כך מלמדנו רבי חיים ויטל זי"ע, שמשום כך מניחים מעט פת על השולחן בשעת ברכת המזון **"שמה שהותרנו... יהיה לברכה... שלא חסר... ולא יחסר לנו.. היא עונה:** "יש לי אסוך שמן" (ברש"י: מעט מאוד שמן המספיק רק למשוח בו אצבע קטנה), אמר הנביא הביאי את המעט שמן, הניחי אותו על השולחן וסיגרי הדלת בעדך, **ברכה צריכה צניעות**, - "אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין" ולכי שאלי לך כלים ריקים מכל שכנייך ואז התחיל הנס, הכלים התמלאו בעוד ועוד שמן, "ותאמר אל הנער הבא עוד כלי" ויאמר הנער: **"תמו הכלים, ויעמוד השמן"...** שואלים כל המפרשים, אם הקב"ה עושה נס בתוכן - בשמן, היד ד' תקצר ? והרי

הקב"ה יכול לברוא בשנייה עוד 30 כלים ריקים ? והתשובה: את הכלי עלינו להכין, זה התפקיד שלנו. ואם נזכה להיות כלים טהורים וראויים לקבלת השפע, אין ספק שהקב"ה יעניק לכולנו בחודש שב"ט שעניינו שפע ברכה טובה, הרבה הרבה ישועות ונחמות לנו ולכל עם ישראל, אמן.

"אָרץ זבת חלב ודבש" - אָרץ שְׁפֹרוֹתֶיהָ שְׁמַיִם כְּחֹלֶב וּמִתּוֹקִים כְּדִבְשׁ!

לאחר אכילת זית יאמר:

"זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שְׁמָה" כְּשֵׁם שֶׁהִשְׁמֵן מֵאִיר - כִּי בִיהֵמ"ק מֵאִיר לְכֹל הָעוֹלָם. שְׁנֵאָמַר: "וְהִלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרָה", לִכֵּן נִקְרָאוּ אֲבוֹתֵינוּ זֵית רֵעֵן שֶׁהֵם מֵאִירִים לְכֹל בְּאֻמוֹתָם"

לאחר אכילת תמר יאמר:

דַּרְשׁ רַבִּי חֵיִיא בַר לִוְלִינִי: כְּתוּב: צָדִיק כְּתֹמֵר יִפְרֹחַ כְּאֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִשְׁגָּה, אִם נֶאֱמַר תִּמְרָה לְמָה נֶאֱמַר אֶרֶז, וְאִם נֶאֱמַר אֶרֶז לְמָה נֶאֱמַר תִּמְרָה? אֵלּוּ נֶאֱמַר תִּמְרָה וְלֹא נֶאֱמַר אֶרֶז הֵייתִי אוֹמֵר: מָה תִּמְרָה אֵין גִּזְעוֹ מְחֻלֵּף - אִף צָדִיק חֹס וְחִלְיָה אֵין גִּזְעוֹ מְחֻלֵּף - לִכֵּן נֶאֱמַר אֶרֶז, אֵלּוּ נֶאֱמַר אֶרֶז וְלֹא נֶאֱמַר תִּמְרָה, הֵייתִי אוֹמֵר: מָה אֶרֶז אֵין עוֹשֶׂה פְרוֹת - אִף צָדִיק חֹס וְחִלְיָה אֵין עוֹשֶׂה פְרוֹת - לִכֵּן נֶאֱמַר תִּמְרָה וְנֶאֱמַר אֶרֶז (תְּעֵנִית כֹּה)

לאחר אכילת תאנה יאמר:

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כתוב: "נוצר תאנה יאכל פריה"?

לְמָה נִמְשְׁלוּ דְבַרִּי תוֹרָה לְתַאנָּה? מָה עַץ תַּאנָּה זֶה כֹּל זָמַן שֶׁאֲדָם מִמְשַׁמֵּשׁ בּוֹ מוֹצֵא בּוֹ תַאנִּים. אִף דְבַרִּי תוֹרָה כֵּן כֹּל זָמַן שֶׁאֲדָם הוֹגֵה בָהֶם מוֹצֵא בָהֶם טַעַם טוֹב.

לאחר אכילת רמון יאמר:

אִמַר רִישׁ לְקִישׁ: פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵין אוֹר גִּיהֵנָם שׁוֹלְטֵת בָּהֶן קֵל וְחֹמֵר מִמְזַבַּח הַזֶּהָב, מָה מְזַבַּח הַזֶּהָב שָׂאֵין עֲלָיו אֵלּא כְעֵבִי דִינָר זָהָב עִמְדָה כְּמָה שְׁנִים וְלֹא שְׁלֹטָה בּוֹ הָאוֹר, כִּי פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמִלְיָאֵין מְצוּוֹת כְּרֵמוֹן שְׁנֵאָמַר: כְּפֹלַח הַרְמוֹן רִקְתָּךְ. וְאִמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לְקִישׁ: אֵל תִּקְרִי רִקְתָּךְ אֵלּא רִקְתִּיךָ, שֶׁאֲפִילוֹ רִיקְנִין שְׁבָרָה מְלִיאֵין מְצוּוֹת כְּרֵמוֹן - עַל אַחַת כְּמָה וְכֵמָה" (עֲרוּבִין דָּף יט ע"א).

לאחר אכילת אגוז יאמר: אֵל גַּנַּת אַגוֹז יִרְדְּתִי לְרֵאוֹת בְּאֲבִי הַנְּחַל לְרֵאוֹת הַפְּרוּחָה הַגֶּפֶן הַנִּצּוֹ הַרְמִינִים. לְמָה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְאַגוֹז מָה אַגוֹז זֶה אֵתָה רוּאָה אוֹתוֹ כְּלוֹ עֵץ וְאֵין תּוֹכוֹ נֶכֶר, אִף כְּשֶׁאֵתָה פּוֹצְעוֹ אֵתָה מוֹצְאוֹ מִלֵּא מְגוֹרוֹת מְגוֹרוֹת שֶׁל אוֹכְלִים, כִּי יִשְׂרָאֵל - צְנוּעִים וְעַנּוּוֹתִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְאֵין תְּלַמִּידִים שְׁבָהֶן נֶכְרִים וְאֵין מִתְפָּאֲרִים לְהַכְרִיז עַל שְׁבָחָן, אִךְ אִם אֵתָה בּוֹדְקִים אֵתָה מוֹצֵא אוֹתָם מְלֵאִים חֲכָמָה. וְכֵן, מָה אַגוֹז זֶה נּוֹפֵל בְּטִיט וְאֵין מָה שְׁבָתוֹכוֹ נִמְאָס - אִף יִשְׂרָאֵל גּוֹלִים לְבֵין הָאֻמוֹת וְלוֹקִים מְלַקְיֹת הַרְבֵּה וּבְכֹל זֹאת - אֵין מַעֲשֵׂיהֶם נִמְאָסִים.

לאחר אכילת אתרוג יאמר: וְלִקְחֹתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הַדֵּר - זֶה הָאֲתֵרוֹג. וְהוּא מְרַמַּז עַל הַשְּׂכִינָה, וְעַל דּוֹד הַמְּלָךְ, וְעַל הַנְּשִׂמָה הַטְּהוֹרָה שֶׁל כָּל יְהוּדֵי. וְלִכֵּן צְרִיף לְהִיּוֹת נְקִי מִכָּל פְּגָם וְכֹתֶם, כִּי הַנְּשִׂמָה טְהוֹרָה הִיא וְצְרִיכָה לְהִישָׁאֵר נְקִיָּה מִחֻטְאֵי הָעוֹלָם.

לאחר אכילת תפוח יאמר: כְּתוּבוֹ בְּעֵצֵי הַיַּעַר כֵּן דוֹדֵי בֵין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חֲמֵדִתִּי וְיִשְׁבֵּתִי וּפְרִיּוֹ מִתּוֹק לְחֵפִי:

לְמָה נִמְשְׁלָה הַקֶּבֶ"ה לְתַפּוּחַ? לּוֹמֵר לָךְ מָה תַפּוּחַ זֶה נִרְאָה לְעֵין בְּלֹא כְלוּם אִךְ בְּאֻמַּת יִשׁ בּוֹ טַעַם וְרִיחַ, כִּי הַקֶּבֶ"ה חֹס מִמְתָּקִים וְכֹל מִחֲמֵדִים וְנִרְאָה לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְלֹא רָצוּ לְקַבֵּל הַתּוֹרָה, וְהֵייתָה הַתּוֹרָה בְּעֵינֵיהֶם כְּדָבָר שָׂאֵין בּוֹ מִמֶּשֶׁה, וּבְאֻמַּת יִשׁ בּוֹ טַעַם וְרִיחַ, טַעַם מִנִּין? שְׁנֵאָמַר (תְּהִלִּים לד) טַעְמוֹ וְרֵאוֹ כִּי טוֹב ה', וְיִשׁ בּוֹ מֵאֲכָל דְּכִתִּיב (מְשָׁלִי ח) טוֹב פְּרִי מִחֵרוֹץ וּמִפֶּז, וְיִשׁ בּוֹ רִיחַ שְׁנֵאָמַר (שִׁיר הַשִּׁירִים ד) וְרִיחַ שְׁלֵמִתְּךָ כְּרִיחַ לְבָנוֹן, אִמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֲנִי יוֹדְעִין כֹּהָה שֶׁל תּוֹרָה לְפִיכָה אֵין אֲנִי זָזִים מִן הַקֶּבֶ"ה וְתוֹרָתוֹ, שְׁנֵאָמַר בְּצִלּוֹ חֲמֵדִתִּי וְיִשְׁבֵּתִי וּפְרִיּוֹ מִתּוֹק לְחֵפִי.

כתובת לברורים, הערות, וקבלת "דפי הלכה"

הרב יצחק יעקב פוקס, מייל y0548483398@gmail.COM בפקס: 025372586 טלפונים: 02-5371398
0548483398

מחבר: "תפילה כהלכתה" "הליכות בת ישראל" "הכשרות" "הליכות בין אדם לחברו" ו"הליכות תינוקות וקטנים."